

УДК 347.96

Оксана Гнатів,

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри цивільного права і
процесу Тернопільського національного еко-
номічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0119-3508>

Вадим Троян,

студент юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ПРОКУРОР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Окреслено правові аспекти участі прокурора у цивільному процесі. Зокрема, проаналізовано правовий статус прокурора відповідно до національного законодавства, виокремлено його необхідну участь та загальні, спеціальні повноваження. Крім того, наведено деякі основні нововведення чинного законодавства щодо правового статусу прокурора. Зазначено, що новелою для ЦПК є спрощене позовне провадження. Вказано, що закріплюється механізм вирішення юридичного спору до початку розгляду справи по суті, таким чином запроваджується процедура медіації, коли суддя по чергово спілкується з обома сторонами та шукає можливість досягнення між ними згоди, за винятком прокурора, який не має права закінчувати справу примиренням. посилюється забезпечення ґрунтовної підготовки та розгляду складних справ. Виявлено, що в межах підготовчого провадження мають бути вирішені всі підготовчі й процедурні питання: склад учасників справи (до якого відносять й прокурора), позиція по суті справи, докази, клопотання, тощо. Акцентовано, що ретельна підготовка до розгляду справи має стати запорукою правильного та своєчасного її розгляду, а сторони судового процесу мають викладати свою позицію тільки у встановлених відповідним кодексом документах. Зазначено, що кодекси впроваджують нові механізми протидії зловживанню процесуальними правами (подання «позовів-клонів», умисне затягування процесів, маніпуляцію з підсудністю). Наголошено, що учасники судового розгляду, в тому числі прокурор, можуть нести відповідальність за зловживання процесуальними правами, а суд має право штрафувати за подібні дії. Запроваджується здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема вчинення всіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки (електронний суд).

Ключові слова: цивільний процес, судочинство, прокурор, нововведення, правовий статус.

Гнатів О., Троян В.

Прокурор в гражданском процессе

Очерчено правовые аспекты участия прокурора в гражданском процессе. В частности, проанализированы правовой статус прокурора в соответствии с национальным законодательством, осуществлено выделение его необходимой участия и общие, специальные полномочия. Кроме того, освещены некоторые основные нововведения действующего законодательства по поводу правового статуса прокурора. Новеллой для ГПК является упрощенное исковое производство. Закрепляется механизм решения юридического спора до начала рассмотрения дела по существу. Таким образом, вводится процедура медиации, когда судья по очереди общается с обеими сторонами и ищет возможность достижения между ними согласия, за исключением прокурора, не имеет права заканчивать дело примирением. В свою очередь усиливается обеспечения основательной подготовки и рассмотрения сложных дел. В рамках подготовительного производства должны быть решены все подготовительные и процедурные вопросы: состав участников дела (к которому относят и прокурора), позицию по сути дела, доказательства, ходатайства и тому подобное. Акцентировано, что тщательная подготовка к рассмотрению дела должно стать залогом правильного и своевременного ее рассмотрения. Стороны судебного процесса должны излагать свою позицию исключительно в установленных соответствующим кодексом документах. Кодексы внедряют новые механизмы противодействия злоупотреблению процессуальными правами, как представление «исков-клонов», умышленное затягивание процессов, манипуляцию с подсудностью. Указано, что участники судебного разбирательства, в том числе и прокурор,

могут нести ответственность за злоупотребление процессуальными правами. Суд вправе штрафовать за подобные действия. Вводится осуществления судопроизводства с применением информационных технологий, в частности, совершение всех процессуальных действий через средства электронной связи с соответствующими механизмами идентификации и безопасности (электронный суд).

Ключевые слова: гражданский процесс, судопроизводство, прокурор, нововведения, правовой статус.

Gnativ O., Troyan V.

Prosecutor in civil proceedings

This study highlights the legal aspects of the prosecutor's participation in civil proceedings. In particular, the legal status of the prosecutor in accordance with national legislation was analyzed, his necessary participation and general, special powers were singled out. In addition, some major innovations in the current legislation on the legal status of the prosecutor are highlighted. This chapter focuses on the place of the public prosecutor in common law and civil law jurisdictions. It first describes the institutional positioning of public prosecutors, particularly vis-à-vis the executive power, before discussing their role and powers in regard to the pretrial phase. The legal system of Ukraine is based on the framework of civil law, and belongs to the Romano-Germanic legal tradition. The main source of legal information is codified law. Customary law and case law are not as common, though case law is often used in support of the written law, as in many other legal systems. Historically, the Ukrainian legal system is primarily influenced by the French civil code, Roman Law, and traditional Ukrainian customary law. In this article is described changes in process of civil law and participation of prosecutor. Also I can say, that a lot of students think that prosecutor work only in criminal cases. Civil law regulates the everyday life of citizens and other legal entities, such as corporations. The main code of Ukrainian civil law is the Civil Code of Ukraine. It comprises provisions governing ownership, intellectual property rights, contracts, torts, obligations, inheritance law, and the definition of legal entities. The code introduces new types of business contracts into the legal practice, including factoring, franchising, rent service, and inherited contracts. Civil litigation is governed by the Civil Procedural Code of Ukraine. In this article we can see how prosecutors can take a part in civil process in Ukraine. Prosecutors are typically lawyers who possess a law degree, and are recognized as legal professionals by the court in which they intend to represent society.

Keywords: civil process, legal proceedings, prosecutor, innovations, legal status.

Постановка проблеми. Відповідно до ЦПК, завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Вирішення цивільної справи безпосередньо залежить від встановлення судом дійсних її обставин, від досягнення повних, всебічних і об'єктивних знань про права та обов'язки сторін. З кожним днем в Україні все більше нововведень у юриспруденції. В такому разі цивільне процесуальне право не становить виняток. Це дослідження спрямоване на з'ясування новел цивільного судочинства щодо участі прокурора у ньому.

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, в Україні діє прокуратура, яка здійснює представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках і в порядку, що визначені законом. Закон України «Про прокуратуру» визначає, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави[1].

Метою дослідження є: визначити поняття прокурора як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин; проаналізувати нововведення у чинному національному законодавстві; особливу участь прокурора у цивільному процесі. Прокурор та його участь у цивільному процесі вдало регламентовано Законом України «Про прокуратуру» та Цивільно-процесуальним Кодексом України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прокурор – це головний законний представник обвинувачення в країнах із системою слідства або в країнах загального права (англ. common law), що прийняли змагальну систему [4].

Функції прокурорів у різних країнах різні і багато в чому визначаються історичним розвитком. Представництво прокурором інтересів громадян чи держави в суді полягає у здійсненні прокурором від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на забезпечення інтересів держави та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, у разі неспроможності ними самостійно їх захищати [1].

Нововведення у цивільному процесі. Законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) та інших законодавчих актів» № 6232 став найбільшим за обсягом законопроектом за весь час функціонування Верховної Ради України. Одночасно

було ухвалено три процесуальні кодекси в нових редакціях, котрі набули чинності 15 грудня, тобто з дня початку роботи нового Верховного Суду, визначеного рішенням його пленуму. Тож яких змін варто чекати з набуттям чинності нових процесуальних кодексів загалом і представництва прокурора в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві зокрема.

Насамперед зазначимо, що всіма кодексами запроваджено максимальну змагальність сторін. Відтепер суди обмежені в своїх повноваженнях щодо збору доказів та встановлення фактичних обставин справи. Надання відповідних доказів та доказування є обов'язком сторін у справі, а звідси – й прокурора, який діє у справі в інтересах позивача. Суд витребує докази і призначає експертизи за своєю ініціативою лише в окремих випадках, визначених законом. Таким чином зміни відповідних судових процедур сприятимуть моделі незалежного суду, коли суд не працює «як адвокат» на одну зі сторін, а навпаки: відмежовується від збору й надання доказів, які мають надаватися в повному обсязі сторонами у справі та на визначених законом стадіях [3].

Запроваджується спрощення розгляду нескладних та малозначних справ. Новелою для ЦПК є спрощене позовне провадження. Закріплюється механізм вирішення юридичного спору до початку розгляду справи по суті. Таким чином, запроваджується процедура медіації, коли суддя почергово спілкується з обома сторонами та шукає можливість досягнення між ними згоди, за винятком прокурора, який не має права закінчувати справу примиренням. Водночас посилюється забезпечення ґрунтовної підготовки та розгляду складних справ. У межах підготовчого провадження мають бути вирішені всі підготовчі й процедурні питання: склад учасників справи (до якого відносять прокурора), позицію по суті справи, докази, клопотання, тощо. Ретельна підготовка до розгляду справи має бути запорукою правильного та своєчасного її розгляду. Сторони судового процесу мають викладати свою позицію тільки у встановлених відповідним кодексом документах.

Кодекси впроваджують нові механізми протидії зловживанню процесуальними правами (подання «позовів-клонів», умисне затягування процесів, маніпуляцію з підсудністю). Учасники судового розгляду, в тому числі прокурор, можуть нести відповідальність за зловживання процесуальними правами. Суд має право штрафувати за подібні дії. Запроваджується здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема вчинення всіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки (електронний суд). Гармонізовані правила цивільного та господарського судочинства зі збереженням специфіки кожного [3]. Можна відзначити єдність вживаної термінології та гармонізацію вчинення окремих процесуальних дій, що мають забезпечити єдність судової практики, тощо [7].

Одним із нововведень ухвалених кодексів є визначення правового статусу прокурора в суді (саме на захист державних інтересів, а не й інтересів громадянина, як це було у попередніх кодексах), оскільки раніше (у 2016 р.) на конституційному рівні на прокуратуру вже було покладено представництво в суді лише інтересів держави (п. 3 ст. 131-1 Конституції України). Ці конституційні положення мають фундаментальний характер для правової регламентації діяльності прокурора в суді господарської, цивільної та адміністративної юрисдикції.

Перш за все звернемо увагу на положення ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 56 ЦПК, які надають прокурору право на звернення до суду у справах, що згідно із законом належать до його юрисдикції, поруч з органами та особами, які згідно із законом мають право звертатися до суду в інтересах інших осіб та брати участь у справі в інтересах цих осіб (Ч.4 ст.42 ЦПК) [3]. Законодавець у цих нормах проводить диференціацію правового становища прокурора й інших учасників судового процесу, що є логічно, оскільки статус прокурора в суді (поза межами кримінальної юстиції) визначений конституційно, і він (прокурор) повинен здійснювати представництво вказаних інтересів відокремлено від інших органів та осіб.

Участь прокурора у цивільному процесі. У визначених законом випадках прокурор:

- 1) звертається до суду з позовною заявою;
- 2) бере участь у розгляді справ за його позовами;
- 3) може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті;
- 4) подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключеними обставинами [8].

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує:

1) в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їхнього захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора;

2) зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах.

Унаслідок невиконання цих вимог застосовуються положення, передбачені ст. 185 «Залишення позовної заяви без руху, повернення заяви» ЦПК України.

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі: порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого належать відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [4]. Не допускається здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань. Представництво в суді інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України може здійснюватися прокурором Генеральної прокуратури України або регіональної прокуратури тільки за письмовою вказівкою чи наказом Генерального прокурора або його першого заступника чи заступника відповідно до компетенції [5].

У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, яка згідно із законом має право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чій інтересах подано позов, набуває статусу позивача [3].

У разі відкриття провадження за позовною заявою, яку прокурор подав в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі він набуває статусу позивача.

Висновки. Прокурор потрібний у цивільному процесі для забезпечення прав та свобод громадян та держави. Він завжди стає певним наглядцем за правильністю введення процесу, за дотриманням прав громадян. Але варто пам'ятати, що відповідальність прокурора за порушення процесуальних норм у цивільному процесі збільшилася.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 N 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 18.12.2016.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. Кодекс від 18.03.2004, редакція від 01.04.2016.
4. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 22.
5. Проблеми цивільного процесуального положення інших учасників процесу. Лекція. О. І. Антонюк, доцент кафедри цивільного права і процесу ДонНУ.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : в редакції Закону N 2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 48. Ст. 436.
7. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
8. Цивільний процес : навч. посіб. / кол. авторів : А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угринська та ін. ; за ред. Ю. В. Білоусова. Київ : Прецедент, 2006. 293 с.
9. Глущенко С. Єдність судової юрисдикції: продовження дискусії у доктринальній площині. *Право України*. 2015. № 3. С. 78–86.
10. Проект «Справедливе правосуддя». URL : <http://www.vru.gov.ua/international/8>.

References

1. Konstitutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) – Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 30, 141 [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 N 435-IV [Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 N 435-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 18.12.2016 [in Ukrainian].

3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*: Code of March 18, 2004, version of April 1, 2016 [in Ukrainian].
4. Pro prokuraturu [About the Prosecutor's Office]: Law of Ukraine of October 14, 2014 (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2-3, 22 [in Ukrainian].
5. *Problemy tsyvilnoho protsesualnoho polozhennia inshykh uchastnykiv protsesu [Problems of civil procedural status of other participants in the process]*. Lecture. OI Antonyuk, Associate Professor of Civil Law and Procedure of DonNU. [in Ukrainian].
6. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine]: as amended by Law No. 2147-VIII of October 3, 2017 (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48 [in Ukrainian].
7. Kurs tsyvilnoho protsesu: pidruchnyk [Course of civil process: textbook] (2011) / V.V. Komarov, V.A. Bigun, V.V. Barankova and others.; for order. V.V. Komarov. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Tsyvilnyi protses [Civil process] (2006): textbook. allowance / amount authors: A.V. Andrushko, Yu. V. Bilousov, R.O. Stefanchuk, O.I. Ugrinskaya, etc.; for order. Y. V. Bilousov. Kyiv: Precedent [in Ukrainian].
9. Glushchenko, S. (2015). Yednist sudovoi yurysdyksii: prodovzhennia dyskusii u doktrynalnii ploshchyni [Unity of Judicial Jurisdiction: Continuation of the Doctrinal Discussion]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 3, 78-86 [in Ukrainian].
10. *Proekt «Spravedlyve pravosuddia» [Fair Justice Project]*. URL: <http://www.vru.gov.ua/international/8> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.06.2020.